
Tanja Rener*

ADOLESCENTKE

POVZETEK

Članek temelji na rezultatih empirične študije z naslovom "Socialna ranljivost mladih", ki je bila opravljena v letu 1998 v okviru Centra za socialno psihologijo - študije mladine na FDV. V predhodnih raziskavah mladine nismo opazili pomembnih razlik med spoloma v življenjskih in vrednotnih orientacijah. Raziskava, ki je bila opravljena na vzorcu 1687 osmošolk in osmošolcev, pa je nakazala vrnitev tradicionalne podobe o "pridnih deklicah in jeznih dečkih". Poleg tega rezultati študije nakazujejo dve tendenci: povečevanje pomena "terapevtske vloge" mater v družinah in to, da so dečki pomembno bolj kot deklice opremljeni z interakcijskimi viri, ki so pomembni za dobro socialno vključenost. Če naša teza o pomenu interakcijskih kompetenc drži, potem so deklice skrite poraženke tranzicijskega obdobja v Sloveniji.

Ključne besede: deklice, dečki, izobraževanje, družine, interakcijske kompetence.

1. Adolescentke?

V začetku 20. stoletja je bil Američan Stanley Hall s svojim delom *On Adolescence* (1904) prvi družboslovec, ki se je ukvarjal s konceptom mladine in tako rekoč "izumil" pojem adolescence. Slednja je zanj sočasno oboje, "čudovito novo rojstvo" (družbe) in tvegano obdobje, v katerem "se začne večina zločinskih karier" (v: Wallace, Jones, 1992: 7).

Koncept adolescence v prvi družboslovni predstavitvi je prepreden s sentimentom, mladi predstavljajo upanje in nezaupanje hkrati, vsekakor pa so to ljudje, ki jih je potrebno skrbno nadzirati. Hall je tako postavil temelje scenariju, ki je še desetletja obvladoval družbene teorije mladine. Shizofreni pogled, ki v mladih ljudeh vidi oboje, strah in upanje, je pogosto ozadje, ki še danes vodi v mitologizacijo mladine.

Oblikovalci generacijske teorije, klasični antropologi kot sta bila Evans-Pritchard in Margaret Mead so prvi načeli veljavnost evroameriškega koncepta adolescence, ko so ugotavljali, da mladi ljudje v predindustrijskih družbah še zdaleč niso (bili) podvrženi pretresom in viharjem, ki so značilni za prehode v odraslost v industrijskih družbah. Problem "generacijske prilagoditve" v industrijskih družbah obstaja zato, ker te niso razvile primernih prehodov v odraslost in mladim generacijam ne zagotavljajo mesta v socialnem svetu, zaradi česar se mladi vsaj začasno nahajajo na njegovih obrobjih.

* Tanja Rener, dr. sociologije, izredna profesorica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani.

V sodobnem družboslovju velja, da so pojmi, kot so otroštvo, adolescence in mladost, socialni konstrukti, ki so zgodovinsko in kulturno variabilni, zaradi česar sta vprašljivi tako njihova biološka določenost kot (kulturna) univerzalnost. V osemdesetih letih so feministične avtorice provokativno pokazale na še eno spregledano dimenzijo v vsakdanji rabi tako široko sprejetega koncepta adolescence. Barbara Hudson (1984: 31-53) je opozorila na to, da je pojem "ženske adolescence" kontradiktoren, saj govori o nemočem, ko v sebi združuje dva nasprotujoča si pomena. V kolektivnih družbenih predstavah adolescence namreč pomeni obdobje sporov in spopadov, upiranja in rastoče osebne neodvisnosti, kar je v ostrem nasprotju s prevladujočimi predstavami o "ženskosti". Razumevanje adolescence je po njenem mnenju izrazito "moško", ali drugače, pojem je nabit z maskuliniziranimi vsebinami.

Zato nemara ni nenavadno, da so tudi sociološke študije adolescence, mladinskih družbenih gibanj in mladinskih subkultur praviloma prezrle dekleta oziroma ženske. Raziskave Willisa, Hebdigea in Corrigan iz Centra za sodobne kulturološke študije v Birminghamu, ki je bil v sedemdesetih letih najbolj propulzivno raziskovalno središče mladinskih študij, so se izrazito usmerjale v dve skupini mladih: v mlade moške industrijskega delavstva in v študente kot kreatorje novih mladinskih scen in stilov. Deklice in mlade ženske so bile videti raziskovalno nezanimive. McRobbie in Garber (1977: 210-212) sta se zato spraševali, ali so bile punce dejansko neaktivne v mladinskih subkulturah ali pa so jih nevidne napravili šele raziskovalci. Na lastno vprašanje sta odgovorili, da ženske resnično niso bile prisotne v moških subkulturah razen morebiti kot partnerice, prijateljice ali oboževalke moških protagonistov, so pa zato razvile lastne kulturne forme izražanja in lastne prostore. Če so se moške subkulture odvijale "na odru", so bile ženske skrite v "dekliških spalnicah". Punce se preprosto niso upirale na enak način kot fantje, dnevno sanjarjenje in romantične fantazije so uporabljale kot relativno varen vir eskapizma.

Obnašanje najstnic je gotovo vsaj delno učinek binarnih spolnih ideologij, tega, kaj je primerno socialno vedenje punc in fantov. Deklicam se svet prikazuje kot poln nevarnosti in tveganj, zato starši skrbno nadzorujejo njihov prosti čas in še bolj večerne izhode. A ne smemo pozabiti, da poleg skrbnih staršev dekleta nadzirajo tudi njihovi moški vrstniki. Sue Lees (1986) je na primer pokazala, kako homogeni so fantje v javnem nadzoru svojih vrstnic, ki jih - kolikor se v javnosti obnašajo zunaj dominantnih norm - označujejo kot seksualno promiskuitetne, pa čeprav ne počno drugega, kot na primer to, da preklinjajo enako kot vrstniki, ali so enako glasne na ulicah in v lokalih. Če naj bodo punce "na dolgi rok" ustrezne, morajo še zmeraj zatirati seksualne želje in se podrežati ideologiji romantične ljubezni, monogamije in nuklearne družine. Drugače rečeno, še zmeraj morajo biti predvsem pridne.

2. O pridnih deklicah in jeznih dečkih¹

V dosedanjih večjih empiričnih raziskavah, ki smo jih opravili v Centru za socialno psihologijo - študije mladine na FDV na reprezentativnih vzorcih dijakinj in dijakov v letu 1993 ter študentk in študentov v letu 1995, nismo zaznali večjih razlik v stališčih in

življenjskih stilih ter življenjskih orientacijah glede na spol respondentk in respondentov. V interpretacijah te nekoliko presenetljive enakosti smo ugotavljali, da je prav obdobje izobraževanja morda tista življenjska situacija, kjer so najbolj nazorne postmoderne tendence o zmanjševanju pomena spola kot standardnega dejavnika vpliva na življenjski potek.² Vendar smo v isti interpretaciji pustili nekaj prostora za dvom, ki se je kasneje na podlagi podatkov iz raziskave o osmošolkah in osmošolcih v letu 1998 pokazal kot utemeljen.³

Podoba o "pridnih deklicah in jeznih dečkih" prihaja nemara najbolj do izraza v izobraževanju, čeprav se na prvi pogled zdi, da je prav šola in izobraževanje tisto življenjsko področje, kjer imajo deklice in dečki, fantje in punce, najbolj izenačene ali celo enake možnosti. Še celo več, razlike v izobraženosti med moškimi in ženskami se nasploh zmanjšujejo, na nekaterih področjih pa ženske že presega formalno izobrazbo moških. Podatki o visokošolski izobrazbi v Sloveniji na primer kažejo, da je med diplomanti od leta 1945 do 1980 več moških kot žensk, v letu 1980 ženske prvič presežejo moške diplomante, leta 1998 pa je med 8.612 diplomanti visokih šol in fakultet kar 5.043 (58,5%) žensk.⁴ Na ravni magistrskih in doktorskih študijev v Sloveniji ostaja število žensk nižje od števila moških, vendar razlike niso velike.⁵ V osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji dosegajo ženske, podobno kot drugod po Evropi, boljše učne uspehe kot moški. Vendar nas utegne navajanje "spodbudnih" podatkov o izobraževanju žensk speljati v napačno smer. Kajti, kot ugotavlja Metka Mencin Čeplak: "*Pred nekaj leti smo v dnevnem časopisju lahko brali komentarje rezultatov mature in sicer dejstva, da so prva mesta zasedla dekleta. Sklep, ki je sledil: to dokazuje, da šola nagraduje pridnost, ne pa sposobnosti oziroma pameti. Kajti več kot jasno je, da so dekleta sicer pridna, vendar manj sposobna od fantov. S pridnostjo in hkratnim pomanjkanjem razuma je mogoče pojasniti vse - od tega, da v povprečju dosegajo boljši učni uspeh, da je njihov delež med diplomanti višje in visoke stopnje višji od deleža moških, da v povprečju prej dokončajo študij, ... da se pogosteje kot moški odločajo za študij in poklice, kjer da lahko ravnajo po instinktu, občutku in da za dobro opravljena dela ne potrebujejo posebnih intelektualnih sposobnosti*" (Mencin Čeplak, 2000: 139).

Enakost možnosti v izobraževanju in izobraževalni uspehi žensk torej niso dovolj. Poskušajmo najti nekaj dimenzij prikritega učnega načrta, ki bolj od formaliziranega izobraževalnega sistema pojasnjujejo sintagmo o "pridnih puncah in pametnih fantih".

1. Znano je, da je formalno izobraževanje (šolstvo) ena od bolj feminiziranih dejavnosti, v njem je zaposlenih več žensk kot moških, a so vodilni položaji še zmeraj pretežno v domeni moških. V šolskem letu 1996/97 je bilo v osnovnih šolah v Sloveniji zaposlenih 15.443 učiteljev, od tega 13.146 žensk ali 85,1%. Med 447 ravnatelji osnovnih šol v času, ko smo opravili anketiranje osmošolk in osmošolcev (1998), je bilo 197 žensk ali 44%. "Feminizacija" učiteljev in profesorjev v izobraževanju se z višanjem ravni izobraževanja zmanjšuje, še bolj pa se zmanjšuje "feminizacija" vodilnih položajev. V letu 1996/97 je bilo med srednješolskimi profesorji 61% žensk, med 169 ravnatelji srednjih šol pa je bilo 68 žensk ali 40,2%. Med 36 dekani fakultet in visokih šol obeh slovenskih univerz so le 3 dekanice.⁶

2. Osnovnošolska berila takorekoč brez izjeme ponujajo stereotipne podobe spolnih identitet. Analiza osmih beril, ki so v uporabi v osnovnih šolah pri nas je pred kratkim še enkrat potrdila hipotezo o izraziti stereotipni reprezentiranosti spolnih podob, kot tudi to, da so podobe žensk v berilih podreprezentirane. Na splošno velja, da so deklice in ženske predstavljene veliko bolj rigidno, enolično in konservativno kot podobe moških ali dečkov.⁷
3. V zadnjem desetletju pedagoške študije vsakdanje dinamike v osnovnošolskih razredih vse bolj opozarjajo na problem vzdrževanja discipline (Haines, Drakeford, 1998). Vzdrževanje discipline postaja ključni dejavnik, ki vpliva na organizacijo učiteljevega dela in strukturiranje življenja v šolskem razredu. "Vzdrževanje reda" je za učitelje izjemno pomembno, najprej zato, da lahko opravljajo svojo učiteljsko vlogo in tudi zato, ker to od njih pričakujejo učiteljski kolegi in predvsem vodstva šol. Učinek tega je v tem, da se učitelji bolj ukvarjajo s fanti, ki domnevno potrebujejo več nadzora in manj z deklicami, ki ne povzročajo toliko disciplinskih preglavic. Učitelji in učiteljice pogosto izbirajo učni material tako, da bolj pritegnejo pozornost dečkov, da bi jih umirili in motivirali, saj deklice tako ali tako dosejajo boljše povprečne učne uspehe, ne da bi se z njimi posebej ukvarjali. Deklicam se tako vsakodnevno sporoča, da bodo učiteljčino naklonjenost pridobile z neproblematičnostjo, z lepim vedenjem in pridnostjo in manj z zvedavostjo, radovednostjo, iniciativnostjo in avtonomijo (Abbott, Wallace, 1995: 57).
4. Detaljne analize socialne interakcije v osnovnošolskih razredih so pokazale na prevladujočo dominacijo fantov. Fantje v razredu govorijo več kot punce, ki bolj sprejemajo red, da "odgovarjajo, ko so vprašane", torej osebno nagovorjene. Pri vprašanih, komentarjih in v prosti diskusiji prevladujejo fanje tudi v primerih, ko skuša učitelj/ica zavestno doseči drugačno, bolj enakostno spolno dinamiko. Socialna dinamika šolskih razredov je pretežno moška arena, v kateri so dekleta marginalizirana (Abbott, Wallace, 1995: 57-58).

Vrnimo se k ugotovitvam naše raziskave osmošolk in osmošolcev. Tu nas bo zanimalo predvsem dvoje: kako podporne so družine iz našega vzorca, in ali so v podporah staršev (čustvenih in intelektualnih) kakšne razlike med fanti in puncami. Druga tema, ki nas zanima je, ali so punce enako kot fantje opremljene za "navigacijo" v prihodnost.

3. Otroci in starši, matere in hčere

O (naraščajočem) pomenu družin in družinskega okolja mladih ljudi v Sloveniji v devetdesetih letih in njihovi izraziti usmerjenosti v zasebnost in življenja "kratkih in srednjih dometov" smo že večkrat pisali (Renner, 1996; Renner, Švab, 1998). Poleg velikega tektonskega obrata v zasebnost, ki je skupen mladim ljudem po vsej Evropi ne glede na ekonomske, politične in kulturne razmere držav, v katerih živijo, pomen zasebnosti narašča vsaj še iz dveh makrosocioloških razlogov, ki sta pomembna še predvsem, ko gre za vprašanje socialne ranljivosti mladih. Mislimo, da se vpliv dejavnikov družbene neenakosti (socialnega vključevanja/izključevanja) premika iz medrazredne (medslo-

jevske) neenakosti na znotrajrazredno (intraslojevsko) diferenciacijo. To seveda ne pomeni, da postajajo razredne/slojevske razlike manj pomembne, pač pa, da se dodatno krepijo dejavniki, ki znotraj slojev krepijo diferenciacijo mladih ljudi predvsem glede na (ne)obstoje družinskih podpor. Ko postajata tekmovalnost in selekcija za vstop v (prestižne) šole in (primerno) zaposlitev vse večji, so družinske emotivne podpore in družinske socialne mreže takorekoč odločilne. Tretji razlog naraščajočega pomena zasebnosti je v rastoči dekonstrukciji socialne države in premestitvi stroškov in odgovornosti za potek odraščanja mladih iz države (in njenih socialnih politik) na starše oz. družine.

Poglavitne ugotovitve o razmerjih med otroci in starši iz naših dosedanjih empiričnih raziskav so naslednje:

- v Sloveniji - podobno kot drugod - poteka premik od modela etične in vzgojne družine k modelu čustvene in podporne družine. Tradicionalna toga postavitev generacijskih in spolnih vlog s heteronomnimi pravili "od zgoraj" postaja neučinkovita;
- spreminjajo se modeli medsebojne komunikacije. Starši in otroci se nenehno, vsakodnevno nahajajo v procesu definiranja in redefiniranja lastnih družinskih vlog. Za družinsko življenje je značilno intenzivno odnosno delo, nenehna medsebojna dogovarjanja in pogajanja na vseh ravneh, med otroki in starši, med starši ter med brati in sestrami. Za tako "delovno intenzivno" družino je značilna visoka stopnja tolerance in dopuščanja osebne avtonomije;
- v življenju mladih ljudi se povečuje pomen staršev, predvsem matere, na obeh ravneh, instrumentalni in čustveni. Zlasti matere nastopajo kot izjemno pomembne "terapevte" in blažilke stisk in konfliktov iz "zunanjega sveta".

Družinska slika našega vzorca, v katerem smo zajeli 47,5% osmošolcev in 52,5% osmošolk, je naslednja: z obema staršema (od katerih je eden lahko tudi socialni in ne biološki starš) živi 83% mladih, z enim staršem živi 15% mladih, v rejniških družinah in nedružinskih institucijah živi 1% mladih našega vzorca, kar dokaj dobro odraža statistična razmerja na tem področju v Sloveniji. Nacionalna pripadnost staršev in otrok je pretežno slovenska (87% mladih, 81% očetov in 84,6% mater). 36,1% otrok živi v večjem mestu, 27,8% v manjšem mestu, 2,4% v trgu in 33,7% na vasi. Kar v našem vzorcu preseneča, so podatki in ocene o materialnem položaju družin: velika večina otrok (77,6%) ocenjuje, da njihova družina živi udobno, 4,6% jih misli, da živijo razkošno. Da živijo skromno, jih meni 15,6%, da komaj shajajo ali se zelo težko preživljajo, pa ocenjuje 2,3% anketiranih. "Ugodno" oceno materialnega položaja družin dopolnjujejo podatki o tem, da ima kar 74,2% vprašanih lastno sobo, 20,4% nima svoje sobe, pač pa "zamejen" prostor zase; 5,4% pa nima ne lastne sobe in tudi ne svojega prostora. Ugodne ocene je seveda treba razumeti zgolj kot ocene, ki niso nujno napačne, a najbrž vsaj delno odražajo tudi izrazito otrokocentričnost družin, ki večinoma pred otroki prikrivajo slabši materialni položaj in so običajno otroci zadnji v družini, ki ga realno občutijo.

Koliko so družine našega vzorca podporne?

Tabela 1**V kolikšni meri veljajo spodnje trditve za odnos med teboj in tvojimi starši?**

	Zelo velja	Srednje velja	Sploh ne velja
Starši me nikdar ne sprašujejo, kako je v šoli.	9,5	29,0	61,5
Imam občutek, da me imajo starši zelo radi.	77,0	20,2	2,8
Za moje starše je spričevalo zelo pomembno.	64,1	32,4	3,5
Starši me imajo za zelo bistrega/bistro.	39,5	53,7	6,8
V moji družini preživimo skupaj malo časa.	10,6	50,2	39,2
Starši imajo velike načrte za mojo prihodnost	21,4	49,1	29,5
Zelo se bojim staršev.	3,2	17,1	79,7
Starši mi redno pomagajo pri domačih nalogah.	11,2	49,2	39,7
Starši mi kar naprej očitajo, da iz mene nikoli nič ne bo.	6,6	19,9	73,5
Doma se ne počutim dobro.	18,3	14,4	67,3
Občutek imam, da me starši kar naprej nadzorujejo.	13,5	41,8	44,6
Starši me zelo spodbujajo k učenju.	64,5	30,5	5,0

N = 1687 osmošolk in osmošolcev

Podatki torej kažejo na visoke ravni starševskih podpor in so v primerjavi z odgovori na domala identično vprašanje, ki smo ga v minulih letih zastavili dijaški in študentski populaciji, še izrazitejši oz. še bolj podporni. Obdelava "starševskih podpor" glede na spol anketiranih ni pokazala statistično pomembnih povezav, kar npr. pomeni tudi, da starši nič bolj ne nadzorujejo deklet oz. te vsaj nimajo tega občutka, pač pa spol diferencira družinske podpore in počutja na dveh pomembnih točkah. Med tistimi, ki se doma ne počutijo dobro, je več fantov kot deklet, še pomembnejša pa je zveza ob odgovoru: "starši imajo velike načrte za mojo prihodnost". Drugače kot pri dijaški in študentski populaciji, kjer smo prav ob dimenzijah, ki kažejo na intelektualne in karierne podpore staršev, našli nekaj višjo podporo hčeram kot sinovom, je tu ravno obratno. Ko gre za vprašanje prihodnosti, aspiracij in kariernih načrtov, starši našega vzorca bolj podpirajo sinove kot hčere. Manjše starševske (intelektualne) podpore dekletom v primerjavi s fanti so se pokazale na dveh dimenzijah, ob življenjskih poklicnih aspiracijah, ki jih starši gojijo do otrok, in ob pomenu dobrega spričevala. Zanimivo pa je, da se starševski "obrat v tradicionalnost", ko gre za hčere, ne izkazuje ob starševskem nadzoru otrok, spolna pripadnost otrok je tu nepomembna. Takšna tendenca, ki lahko kaže na vrnitev tradicionalnih vzorcev, po katerih naj fantje "nekaj dosežejo", z dekleti pa "bo že kako", je lahko nevarna, saj kaže, da se lahko spolno enakostna stališča staršev, ki so že bila dosežena, retrogradno umikajo v primežu visoke tekmovalnosti in selektivnosti, ko so starši prisiljeni bodisi v izbire bodisi nižajo intelektualno poklicne aspiracije hčera.

Na vprašanje o tem, koga bi v navedenih situacijah prosili za pomoč, so naši anketiranci odgovarjali takole:

Tabela 2

Našteli bomo nekaj pomembnih življenjskih situacij. Iz skupine spodaj naštetih ljudi pri vsaki situaciji izberi eno osebo, ki bi jo v tej situaciji zaprosil/a za pomoč.

(vsi odgovori so v%)	Moj/e fant dekl	Svetova leč/ka v šoli	Prijatelj /ica	Mati	Sestra, brat	Dober/ra učitelj /ica	Dober/ra sorodnik /ca	Oče	Nikogar ne bi zaprosil/a
Če se želiš otresti skrbi?	8,7	2,6	36,2	27,9	7,0	1,0	1,6	4,5	10,4
Če ti gre slabo v šoli?	1,8	6,2	16,2	40,5	9,4	8,3	2,5	9,8	5,1
Če si žalosten/na?	16,5	0,6	36,9	18,8	6,2	5,5	1,9	2,7	17,9
Če ne znaš rešiti šolskih problemov?	1,8	12,2	16,5	30,6	9,7	10,3	1,5	11,4	6,1
Če moraš sprejeti kakšno pomembno odločitev?	4,6	3,0	15,2	40,9	5,7	1,6	3,0	17,8	8,6
Če želiš zaupati intimna občutja?	20,6	1,8	33,1	12,1	5,5	0,7	1,6	2,4	22,4
Če si zelo tečen/na in napet/a?	6,4	1,8	30,9	14,7	10,5	1,4	2,0	3,4	28,8
Če si srečen/na in zaljubljen/a?	19,7	1,4	42,0	8,0	6,6	0,7	2,1	2,1	17,3
Če želiš nasvet glede nadaljnega šolanja, izbire poklica?	1,7	27,9	5,5	32,6	3,9	4,8	2,2	14,9	6,5
Če želiš zabave in razvedrila?	16,0	1,7	57,5	6,1	5,4	1,1	2,0	3,4	6,9
Če želiš biti tak/a kot res si?	8,6	1,6	32,5	14,7	5,5	1,1	2,5	3,0	30,5
Če bi te izključili iz šole?	2,3	11,6	9,5	40,8	4,9	2,9	2,6	16,7	8,6
Če bi bil/a v hudi življenjski stiski	4,3	4,1	14,4	42,1	4,2	0,9	4,6	17,7	7,6

N = 1687 osmošolk in osmošolcev

Odgovori so zanimivi z dveh vidikov, najprej v tem, da je mati poglobitna tolažnica, svetovalka in pomočnica, ko gre za (naj)hujše življenjske stiske otrok in ko imajo ti težave z zunanjim svetom, predvsem s šolo. Mati je torej najbolj referenčna oseba, ko "gre zares" in ko je potrebna dejavna pomoč v reševanju zunanjih težav. Manj konfliktna in intimnejša občutja (zaljubljenost, zabava, žalost...) so po pričakovanjih bolj stvar najboljših prijateljev/ic ter partnerjev/ic. Z vidika ranljivosti pa so pomenljivi odgovori v stolpcu "nikogar ne bi zaprosil/a za pomoč", ki predvsem v nizu "intimnih, čustvenih" variabel kažejo na pomemben delež mladih (med 22% in 30%), ki na tem področju ostajajo sami in očitno niso razvili klasičnih "srčnih prijateljstev". Zanimivo pa je še nekaj. Pred nekaj leti so britanske raziskovalke v svoji empirični študiji postavile podobno vprašanje respondentom, starim od 12-18 let in podobno kot mi ugotovljale, da se mladi ljudje obeh spolov v (naj)hujših stiskah obračajo na mater in nato - bistveno bolj kot pri nas - na različne strokovnjake (Brannen, Dodd, Oakley, Storey, 1994: 187, 188). V naših raziskavah nasprotno ugotovljamo, da je profesionalna pomoč in svetovanje - razen, ko gre za nasvete o nadaljnem šolanju - takorekoč zanemarljiva. Ni naš namen, da bi tu razpravljali o kakovosti, dostopnosti, učinkovitosti ali "bližini" profesionalnih svetovalnih dejavnosti, ki so namenjene mladim v Sloveniji, opozarjamo le, da je

zasebnosti (družinam) in predvsem materam na tem področju naloženo več kot nemara zmorejo in hočejo.

4. Interakcijske kompetence (zmožnosti medsebojnega delovanja)

Glede na izhodiščno hipotezo, ki smo jo izpostavili v raziskavi o socialni ranljivosti mladih, da je namreč socialno ranljiv večinski in ne manjšinski del mlade populacije, bomo vprašanje o dejavnikih tveganja socialne ranljivosti v zasebnosti obrnili. Sprašujemo se torej ne po tem, kaj je tisto, kar mlade ljudi potiska na družbena obrobja, če se tam po definiciji svojega družbenega položaja tako že nahajajo, temveč, kaj je tisto, kar jih na zasebni ravni dobro opremlja za krmiljenje v družbenem prostoru negotovosti, možnosti in tveganj?

Del odgovora smo iskali v družinskem okolju, ki je za večino mladih našega vzorca videti ugoden v instrumentalnem (materialni viri) in v emotivnem smislu (čustvene in intelektualne podpore). Poleg socialnih, ekonomskih in kulturnih kapitalov staršev so po našem mnenju pomembne tudi interakcijske kompetence otrok. **Interakcijske kompetence razumemo kot skupno oznako za pozitivno samopodobo, relativno čustveno stabilnost, komunikacijske sposobnosti, jezikovne spretnosti in znanja, splošno informiranost (razgledanost) in aktivno uporabo računalniške tehnologije.** Interakcijske kompetence seveda niso zgolj značajske ali osebnostne sposobnosti mladih, nanje vplivajo predvsem družinska ozadja in (ne)dostopnost virov v širšem družbenem okolju. Zato je preverjanje hipoteze o interakcijskih kompetencah zgolj na podlagi naših podatkov tvegano in omejeno, a nekaj znakov v tej smeri je mogoče prikazati.

Vtis o samopodobi dajejo odgovori na vprašanje, kaj mladi pri sebi najbolj cenijo.

Tabela 3
Kaj pri sebi najbolj ceniš?

	%
1. Da sem dober prijatelj/ica.	48,8
2. Da dobro izgledam.	2,9
3. Da sem v družbi zelo priljubljen/a.	7,7
4. Da veliko razmišljam o stvareh.	12,5
5. Da znam oz. obvladam stvari, ki jih drugi ne.	10,9
6. Drugo, kaj?	3,9
7. Nič takega ni, zaradi česar bi se cenil/a.	13,2

N = 1687 osmošolk in osmošolcev

Križanje odgovorov s spolom je pokazalo na statistično pomembno povezanost, a v presenetljivi smeri: fantje bolj kot dekleta pri sebi cenijo zunanji izgled, dekleta bolj kot fantje pri sebi cenijo to, da veliko razmišljajo o stvareh. Ker gre v obeh primerih za relativno nizke deleže respondentov, bi bila teza o "narcisoidnih fantih" in "refleksivnih

dekletih" bržkone pretirana. Ob odgovoru "nič takega ni, zaradi česar bi se cenil/a", za katerega se je odločilo 13,2% vseh in kaže na izrazito nizko samopodobo, nismo našli razlik med spoloma.

Z zunanjo (telesno) podobo je nezadovoljnih bistveno več deklet kot fantov in skoraj še enkrat več deklet kot fantov bi želelo spremeniti svoj telesni videz. Zgolj v ilustracijo naj navržemo podatek, da si je v letu 1998 v ZDA 14.000 deklet v starosti do 14 let spremenilo telesni videz s kirurškim posegom, pri čemer v številko niso zajeti manjši, ambulantni korektivni posegi (Nierenstein, 1999).

Nadaljna statistična analiza podatkov je pokazala, da obstajajo pomembne spolne razlike tudi v načinih reagiranja in v osebnostnih dimenzijah. Dekleta kažejo značilno več nesamozavesti, negotovosti in depresivnega razpoloženja. S trditvijo "*Pogosto se mi zdi, da ni vredno živeti*" se strinja 39% deklet in 23% fantov ($cc = 0,16$), s trditvijo "*Pogosto čutim, da je moj način življenja zgrešen*" se strinja 30% deklet in 16% fantov ($cc = 0,16$), s trditvijo "*Sem bolj občutljiv/a kot večina ljudi*" se strinja 44% deklet in 22% fantov ($cc = 0,23$), s trditvijo "*Pogosto sem potrta*" se strinja 45% deklet in 22% fantov ($cc = 0,18$), dalje s trditvijo "*Včasih se počutim krivolega zaradi popolnoma nepomembnih stvari*" se strinja 68,5% deklet in 48% fantov ($cc = 0,20$) in s trditvijo "*Drugi imajo boljše mnenje o meni, kot ga imam sam/a o sebi*" se strinja 58% deklet in 43% fantov ($cc = 0,15$). Nasprotno pa je več fantov kot deklet v raziskavi pripravljenih na destruktivno reagiranje in agresivno obrambo svojega položaja. Tako se npr. s trditvijo "*Če me kdo udari, udarec vrnem*" strinja kar 76% fantov in 57% deklet ($cc = 0,20$), s trditvijo "*Ljudje, ki te stalno sekirajo, iščejo pretep*" se strinja 47% fantov in 24% deklet ($cc = 0,23$).

Razlike so presenetljive, ker spolnih razlik pri drugih spremenljivkah nismo zaznali in ker zarisujejo neke tipične in tradicionalne razlike med spoloma, za katere smo predpostavljali, da že izginjajo iz mladosti. Tako dekleta kažejo pomembno večjo stopnjo depresivnosti, negotovosti in anksioznosti, nižjo stopnjo samozaupanja in samospoštovanja. Fantje pa nasprotno kažejo pomembno višjo stopnjo telesne in verbalne agresivnosti. Ti rezultati lahko pomenijo:

- da dekleta pritiske in frustracije iz okolja ponotranjajo in bolj povezujejo s svojo samopodobo, fantje pa reagirajo z destruktivnostjo navzven;
- da se dekleta bolj identificirajo z različnimi (storilnostnimi) pritiski in da bolj akutno in občutljivo reagirajo nanje kot fantje.

Rezultati kažejo na vračanje tradicionalnih vzorcev spolnega reševanja problemov, ki jih v prejšnjih raziskavah nismo zaznali, pri katerih se fante usmerja na agresivno reševanje problemov, dekleta pa na umik in ponotranjanje problemov. (Ule, v: Ule, Rener, 2000)

Poglejmo si še nekatere podatke, ki kažejo, da je mogoče razmišljati o pomenu interakcijskih kompetenc:

Tabela 4**Delo z računalnikom (dnevno)**

	fantje%	dekleta%
1. manj kot eno uro	27,0	38,9
2. eno do dve uri	21,5	13,7
3. več kot dve uri	28,3	1,1
4. ne dela z računalnikom	23,2	46,2

N = 1687 osmošolk in osmošolcev

Tabela 5**Branje dnevnega časopisja**

	fantje %	dekleta %
1. nikoli	12,3	13,2
2. da, redko	32,9	36,6
3. da, občasno	35,0	42,2
4. da, redno	19,9	8,0

N = 1687 osmošolk in osmošolcev

Tabela 6**Uporaba interneta (tedensko)**

	fantje %	dekleta %
1. ena do dve uri	16,5	11,1
2. dve do pet ur	7,0	2,4
3. šest ur in več	7,7	1,4
4. ne uporablja interneta	68,8	85,1

N = 1687 osmošolk in osmošolcev

Predvidevali smo, da bodo imeli najboljše interakcijske kompetence mladi ljudje, ki živijo v najugodnejših materialnih razmerah, imajo visoko izobražene starše in dosegajo najboljše šolske rezultate. Zveza med navedenimi spremenljivkami sicer obstaja, a je presenetljivo šibka in statistično zanemarljiva.

Križanja podatkov o "interakcijskih kompetencah" s spolno pripadnostjo vprašanih pa so pokazala na eno najbolj vznemirljivih povezav v pričujoči raziskavi. Pokazalo se je namreč, da so z interakcijskim kapitalom daleč bolje opremljeni fantje kot dekleta. Fantje so veliko bolj informirani oz. razgledani, bistveno več uporabljajo računalniške tehnologije in bistveno bolj kot dekleta uporabljajo svetovno računalniško medmrežje. Celo na točki, kjer smo vendarle pričakovali, da bodo dekleta "tradicionalno močnejša", to je pri znanju tujih jezikov, se je pokazalo, da fantje prav nič ne zaostajajo. **Če naša teza o pomenu interakcijskih kompetenc za prihodnjo uspešnost in družbeno integriranost otrok velja, potem lahko zapišemo, da so dekleta skrite poraženke**

tranzicije devetdesetih let v Sloveniji. Videti je torej, da postaja spolna pripadnost vse pomembnejši dejavnik družbene marginalizacije in ranljivosti.

OPOMBE

1. Naslov sem si sposodila v tekstu Metke Mencin Čeplak "Šola ter zgodbe o (pre)velikih pričakovanjih in izgubljenih iluzijah", ki je bil objavljen v knjigi *Socialna ranljivost mladih* (2000: 119-143). V njem avtorica ugotavlja, da podoba o pridnih puncah in jeznih fantih še zmeraj učinkuje, saj je videti samoumevno, da moški negativna čustva nedvoumno izkazujejo, ženske pa naj bi jih potlačevale v dobro drugih, še bolje pa bi bilo, če bi jih sploh ne občutile.
2. O tem več v knjigi *Predah za študentsko mladino*, predvsem v poglavju *Študentke* (str. 148-150).
3. Raziskava je bila opravljena v oktobru 1998 na vzorcu 1687 osmošolk in osmošolcev v Sloveniji. Ugotovitve te raziskave smo objavili v knjigi *Socialna ranljivost mladih* (op. cit.).
4. Podatke navajam iz: *Rezultati raziskovanj*, št. 737/1999 Urada za statistiko Republike Slovenije, str. 12.
5. V letu 1998 je opravilo doktorat znanosti 265 oseb, med njimi so bile 103 ženske. V istem letu je doseglo magisterij znanosti 733 oseb, od tega 358 žensk. Vir: *Rezultati raziskovanj*, št. 737/1999, str. 102 in str. 90.
6. Podatke navajam iz: *Statistični letopis 1999*, Urad za statistiko Republike Slovenije, str. 117 in *Rezultati raziskovanj*, št. 718/1999, str. 10.
7. Eno zadnjih raziskav na tem področju je opravila Majda Hrzenjak in rezultate objavila v tekstu "Več zlih kot lepih: podoba ženske v slovenskih osnovnošolskih berilih", v *Delta*, št. 1-2, 1999, str. 133-150. Na Fakulteti za družbene vede je to temo obravnavalo več diplomskih del, npr. A. Roš: *Seksizem v šolskih učbenikih* (1993), M. Tripkovič: *Seksizem in šolski učbeniki* (1992). Njihove ugotovitve so zelo podobne. Glej tudi članek M. Jogan "Erozija androcentrizma...", v: *Teorija in praksa*, št. 7-8, 1994.

LITERATURA

- Abbott, P., Wallace, C., 1995. *Sociology. Feminist Perspectives*. Routledge, London, New York.
- Brannen, D., Oakley, S., 1994. *Young People, Health and Family Life*. Open University Press.
- Epstein, J., (ur.) 1998. *Youth Culture. Identity in a Postmodern World*. Blackwell, Oxford.
- Haines, K., Drakeford, M., 1998. *Young People and Youth Justice*. Macmillan, London.
- Hudson, B., 1984. *Gender and Generation*. Macmillan, London.
- Lees, S., 1986. *Loosing Out: Sexuality and Adolescent Girls*. Hutchinson, London.
- McRobbie, A., Garb, P., 1977, "Girls and subcultures", v: Hall in Jefferson (ur.), *Resistance through Ritual*. Hutchinson, London.
- Nierenstein, F., 1999, "Si parla di...". *Espresso*, 6 febbraio
- Renner, T., 1996. "Mladina in družina", v: Ule in drugi, *Predah za študentsko mladino*. Urad RS za mladino, Urad RS za šolstvo, Ljubljana.
- Renner, T., Švab, A., 1998. "Family Status", v: Ule in Renner (ur.), *Youth in Slovenia. New Perspectives from the Nineties*. Youth Department of the Republic of Slovenia, Ljubljana.
- Ule, Renner, Mencin Čeplak, Tivadar, 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Aristej, Urad za mladino, Maribor, Ljubljana.
- Ule, M., Renner, T., 2000, "Cultural Modernisation; Deconstruction of Youth", članek v tisku. *Council of Europe Publishing*.
- Wallace, C., Jones, J., 1992. *Youth, Family and Citizenship*. Open University Press.